

DE OVERTUIGINGSKRACHT VAN HENRIËTTE

THE PERSUASIVENESS OF HENRIËTTE

Ron Bronckers,
Oude Kerkstraat 38,
6227 SR Maastricht.

Ron Bronckers,
Oude Kerkstraat 38,
6227 SR Maastricht.

In 1863 publiceerde de *Société Impériale Zoologique d'Acclimatation*¹ in Parijs een rapport over de adders in Frankrijk. De samensteller hiervan was Jean-Léon Soubeiran, zetelend in een speciale commissie die hiervoor in het leven werd geroepen (zie afbeelding 1). Dit 32 pagina's tellende verslag behandelt diverse aspecten met betrekking tot de adder, zoals uiterlijke kenmerken, verspreiding, leefwijze, voedselkeuze, natuurlijke vijanden en uiteraard het gif en de behandeling bij een beet. Maar het echte venijn zit hem in de staart, want als laatste komt de uitroeiing van de adder aan bod. De belangrijke rol die een vrouw hierin speelde te midden van een mannenbolwerk, zal ik in dit artikel zeker niet buiten beschouwing laten.

Aanleiding

De aanleiding voor de totstandkoming van dit rapport vond haar oorsprong in de problematiek die men ondervond met giftige slangen in enkele Franse koloniën.² Tot de werkzaamheden van de vereniging behoorden ook, en met name in de loop van het jaar 1859, de verhandelingen over de manieren waarop men deze slangen kon bestrijden.³ Volledig op de hoogte van het belang dat er een soortgelijk resultaat in Frankrijk geboekt kon worden, trok een lid de aandacht van de vereniging. Zij informeerde

During 1863, the Parisian *Société Impériale Zoologique d'Acclimatation*¹ published a report on the vipers of France. Its creator was Jean-Léon Soubeiran, who was seated in a commission that was specifically created for this purpose (Figure 1). This 32 page report deals with various aspects regarding the viper, including notes on appearance, distribution, behaviour, nutritional habits, natural enemies and of course the venom and applied treatments following envenomation. Last but not least, the end of the report treats the eradication of the viper. The important role that was played by a woman, in this male bastion, will certainly not be forgotten in this article.

Cause

The cause for the establishment of this report must be sought in the problems that were caused by venomous snakes in certain French colonies.² The tasks of the association included, especially during the course of 1859, the treatises on the methods of eradicating these snakes.³ One member, who was fully informed about the importance of reaching a comparable result in France, drew the attention of the association. She informed the gentlemen of the commission about the services that should be

1 Keizerlijke Zoölogische Vereniging voor Acclimatatie, een pretentieuze benaming voor een club dierentuinliefhebbers.

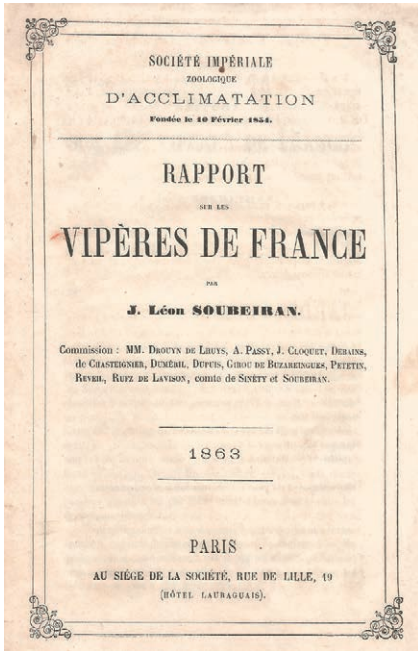
2 Zoals op het eiland Martinique, zie Bronckers (2016).

3 Étienne Ruzf de Lavison, lid van de commissie, was de auteur van het boek *Enquête sur le serpent de la Martinique*, waarvan een 2e editie verscheen in 1859 en dat een inspiratiebron voor het rapport was.

1 Imperial Zoological Association for Acclimatation, a fancy name for a society of Zoo-lovers.

2 For example on the island of Martinique, see Bronckers (2016).

3 Étienne Ruzf de Lavison, who was a member of the commission, authored the book *Enquête sur le serpent de la Martinique*, of which a second edition was published in 1859 that formed the inspiration for the report.

Afbeelding 1: Voorblad van het rapport
Figure 1: Front page of the report (Coll. R.J.C Bronckers).

de heren van de commissie over de diensten die verleend moesten worden om de destructie van de adders, die jaarlijks een groot aantal ongelukken veroorzaakten, te bevorderen. Met het oog hierop werd een vragenlijst, opgesteld door de commissie, verzonden naar alle personen die, door hun positie of hun studie, de vereiste documenten konden verstrekken.

Premiejacht

Sinds de jaren vijftig van de 19^e eeuw werd in sommige departementen, om zoveel mogelijk het verdwijnen van adders te bevorderen, een premie uitgekeerd voor elk gedood dier. Om het belang van deze premie te benadrukken, trad *madame A. Passy* uit de schaduw van haar man. Zij was de echtgenote van Antoine François Passy, lid van de commissie, en haar naam was Henriëtte, geboren Péan de Saint-Gilles (zie afbeelding 2). Om de leden te overtuigen van haar gelijk, leverde ze in relatie tot het departement Haute-Marne de volgende cijfers aan:

provided to promote the eradication of the vipers, that were annually responsible for a great number of incidents. A questionnaire was therefore composed by the commission and sent to all those who, because of their position or education, could provide the required documents.

Bounty hunt

Since the fifties of the 19th century, some French departments offered a bounty for each animal killed to promote the eradication of the viper as much as possible. To emphasize the importance of this bounty, *madame A. Passy* stepped out of the shadows of her husband. She was the wife of Antoine François Passy, a member of the commission, and her name was Henriëtte, born Péan de Saint-Gilles (Figure 2). To convince the members, she handed in the following numbers regarding the Haute-Marne department:

In 1854, the large number of vipers and viper-related accidents were troubling the district council of Chaumont in such a way that it pushed the departmental council to vote for a fund for their extermination; the proposal was treated and afterwards rejected. In 1855, the proposal for a budget was proposed a second time to the departmental council, that, after consideration acknowledged it 1,500 francs, which was included in the 1856 budget; a regulation of the prefect in 1855 established the bounty on 50 centimes for each presented viper head. During the first year, however, the number of vipers which were handed in had already exceeded the budget of 1,500 francs and reached a total 8,707.50 francs, representing the eradication of 17,415 vipers. In 1857, the budget remained 1,500 francs and a total bounty of 983 francs was paid, equalling 1,996 vipers of 50 centimes a piece. In 1858, when the vipers were only worth 25 centimes, their number increased to 11,532, resulting in a total sum of 2,883 francs being paid to the hunters. 8,066 vipers were eradicated in 1859, 10,330 in 1860 and 7,036 vipers in 1861 until October the 25th. The total number of vipers that was eradicated after the establishment of the bounty therefore equaled 57,045, from 1856 until 1861! After checking this calculation the total equals 56,345 vipers.

In 1854 begonnen de grote hoeveelheid adders en de ongevallen die er het gevolg van waren de districtsraad van Chaumont zodanig te veront-rusten, dat zij bij de departementale raad erop aandrong om in te stemmen met een fonds voor hun uitroeijing; het voorstel werd besproken en vervolgens afgewezen. In 1855 werd het ver-zoek om een budget weer voorgelegd aan de departementale raad, die het in overweging nam en de som van 1.500 francs toekende, op-genomen in de begroting van 1856: een veror-dening van de prefect van november 1855 stel-de de premie vast op 50 centimes per gedode en gepresenteerde adderkep. Maar onmiddellijk vanaf het eerste jaar was het aantal ingebrachte adders zó groot, dat de som van 1.500 francs werd overschreden en een totaalbedrag van 8.707,50 francs bereikte, dat de uitroeijing van 17.415 adders vertegenwoordigde. In 1857, de subsidie was nog steeds 1.500 francs, werden er 983 francs uitbetaald, goed voor 1.966 ad-ders à 50 centimes. In 1858, de adders zijn dan nog slechts 25 centimes waard, is hun aantal gestegen tot 11.532 en de uitbetaalde prijs be-droeg 2.883 francs. In 1859 werden er 8.066 ad-ders uitgeroeid; in 1860 10.330, en in 1861 tot en met 25 oktober 7.036 adders. Het totale adder-aantal dat na de vaststelling van de premie was uitgeroeid, bedroeg dan ook, van 1856 tot 1861, 57.045! Na controle van deze berekening komt het totaal uit op 56.345 adders.

Uit bovenstaande feiten zou volgens de com-missie zeker moeten blijken dat dit de beste ma-nier was om adders uit te roeien, en ze waren het fundament onder de premies toegekend voor elk gedood en gepresenteerd dier. Een mening die meer algemeen aanvaard werd, en de doel-treffendheid van deze maatregel zou onbetwist-baar zijn als de premie hoog genoeg was; want anders zou het niet langer een lokkertje zijn voor de adderjagers. Het bewijs hiervoor leverden de departementen waar de premie werd verlaagd van 50 naar 25 centimes (Haute-Marne, Côte-d'Or), onmiddellijk vond een significante daling plaats van het aantal gepresenteerde dieren.⁴

4 Dit is een tegenstrijdige constatering zoals op te maken valt uit de cijfers die Henriëtte aandroeg,

According to the commission, it was apparent from these above presented facts that this was the best method for the eradication of the viper and they formed the foundation for the boun-ties awarded for each killed and presented animal. This was an opinion which was more commonly accepted and the efficiency of this measure would be beyond doubt if the bounty would be high enough; otherwise it would not be attractive anymore for the viper hunters. The proof for this was delivered by the departments in which the bounty was decreased from 50 to 25 centimes (Haute-Marne, Côte-d'Or) and where an immediate and significant decrease was observed in the number of presented ani-mals.⁴ Furthermore, the importance of an easy procedure for the payment of bounties was ac-knowledged, as this appeared to be a source of loathing for the viper hunters of some de-partments, especially Yonne.

Alternative

Together with the bounty, it would be advanta-geous to simultaneously stimulate the exploi-tation of uncultivated lands, as was request-ed by the department of Ille-et-Vilaine. Addi-tionally, the commission wanted to increase the numbers of natural predators such as the hedgehog, which, despite its proven servic-es for agriculture, faced an extreme form of prosecution in Oise, based on absurd preju-dices. There also was the pig, whose work as a viper eradicator was already acknowledged earlier in the report. However, a footnote in the report mentions the disadvantages of the pig and wild boar. With their destruction of crops, they would negate all the advantages they have for farmers. The commission did also not believe that the introduction of ex-otic species would be effective. Furthermore, there were already enough native measures available to the commission. The offering of poisoned bait, as suggested by some, was disapproved. This was because of the idea

4 This is a contradictory statement as can be de-duced from the numbers supplied by Henriëtte, especially when we take a look at the year 1857 and the following years.

Tevens zag men het belang in om zoveel mogelijk de betaling van de premie te vergemakkelijken, want het bleek dat in sommige departementen, en met name in Yonne, de formaliteiten de adderjagers met afschuw vervulden.

Alternatief

Gelijktijdig met de premie zou het zeker voordelig zijn, zoals verzocht door het departement Ille-et-Vilaine, om het ontginnen van woeste gronden te stimuleren. Verder wilde men de dierlijke vijanden uitbreiden, zoals de egel, die ondanks de bewezen diensten voor de landbouw op basis van absurde vooroordelen tot het uiterste vervolgd werd in het departement Oise. Ook was er sprake van het varken, wiens werk als verdelger van adders al eerder in het rapport werd aangegeven. Echter, in een voetnoot verwijst men naar de nadelen die het varken en het wilde zwijn met zich meebrengen. Ze halen gewassen overhoop, en dit doet voor de landbouwers de voordelen die zij bieden teniet. Wat betreft de introductie van uitheemse dieren geloofde de commissie niet dat deze maatregel effectief zou zijn. Bovendien beschikte men zelf over voldoende actiemiddelen. Het aanbieden van vergiftigd lokaas, wat anderen hadden voorgesteld, kreeg geen goedkeuring. Het idee bestond dat de adders, net als alle andere slangen, alleen levende prooien wilden, en dat het achterlaten van lokaas de oorzaak van ongelukken kon worden voor veel nuttige dieren, die minder kritisch in hun keuze van voedsel waren.

Voorstel

Naar de mening van de commissie bleek uit de opmerkingen in het rapport, dat de doeltreffendste manier om de uitroeiing van de adders te bereiken, bestond uit de toewijzing van premies. Om tot een bevredigend resultaat te komen, was het essentieel dat de maatregel van algemene aard was. De commissie stelde dan ook het volgende voor:

---

zeker wanneer we kijken naar het jaar 1857 en de daarop volgende jaren.

Afbeelding 2: Portret van een jonge Henriëtte (schilderij van Pierre-Paul Prud'hon) / Figure 2: Portrait of a young Henriëtte (painting by Pierre-Paul Prud'hon).

that vipers, like other snakes, would only consume live prey, and that there was a possibility that the spreading of bait would pose a risk to many useful animals, who were less selective in their diet.

Proposal

It was apparent from the report that according to the commission, the provision of bounties was the most effective method for the eradication of the viper. In order to reach an adequate result, it was essential that the measure was of a common nature. The commission therefore proposed the following:

1. To send a letter to His Excellence the Minister of Internal Affairs to inform him about the disadvantages of the growth of the viper population, the successes that were obtained in some departments with the offering of bounties for their eradication and

1. Naar Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandse Zaken een brief sturen die hem informeert over de nadelen van de toename van de adders, de goede resultaten verkregen in een aantal departementen door het instellen van premies toegewezen voor hun uitroeiing, en hem vriendelijk vragen voor te stellen aan de departementale raden om deze kwestie te bestuderen, die in hoge mate van belang is voor de landbouwbevolking.
2. De aandacht laten vestigen van de Landbouwverenigingen en de Landbouwersbonden op het belang dat gediend is bij de verdwijning van deze reptielen, met de begroting waar zij voor stemmen, en die, weinig bescheiden zoals ze zijn, zal worden opgeteld bij hetgeen waar de departementale raden voor gekozen hebben.
3. Belangstelling voor deze publicatie wekken bij de eigenaars van de verschillende gemeenten, die zich naar eigen goeddunken kunnen committeren aan een vastgesteld bedrag, of een aandeel in het bedrag dat door de subsidies niet gedekt wordt.
4. Een dankbetuiging van de vereniging sturen naar diverse personen die zo vriendelijk waren een reactie te geven op hun vragenlijst.
5. Om een exemplaar van dit rapport op te sturen naar departementale raden, naar landbouwverenigingen en naar landbouwersbonden.

Effect

Een respons op dit rapport zou niet lang op zich laten wachten, zo lezen wij in Phisalix (1940). Na het onderzoek dat de vereniging deed in 1863, werd de aandacht van de overheid gewekt, die de landbouwverenigingen en de landbouwersbonden waarschuwde. De studie van de uitroeiing werd voorgelegd aan de raden van bestuur, die ermee akkoord gingen om de volgende maatregelen voor te stellen:

1. Bescherming en vermeerdering bevorderen van dierlijke slangenverdelgers.
2. De geteisterde terreinen ontginnen en branden.
3. De jacht door de instelling van premies stimuleren.

Nergens anders in Europa eiste de premiejacht op de adder zo'n groot aantal gedode exemplaren op als in Frankrijk. Dit lot trof vooral de aspisadder (*Vipera aspis aspis*) die zeer goed vertegenwoordigd

- to request him to propose the departmental councils to study this matter, which was of high importance for the rural population.
2. To draw the attention of the agricultural associations and unions to the importance of the vanishing of these reptiles, with the budget that they voted for and which, immodest as they are, would be added to what was previously selected by the departmental councils.
3. To draw attention to this publication from the owners of the different municipalities, who could commit themselves to an earlier established amount as they saw fit, or to a fraction of the amount which is not covered by the subsidies.
4. To send a notification of gratitude from the association to the various persons who were so good as to respond to their questionnaire.
5. To send a copy of the report to the departmental councils and the agricultural associations and unions.

Effect

It did not take long before there was a response to this report, as we can read in Phisalix (1940). After the research performed by the association in 1863, the attention of the government was drawn, that in turn warned the agricultural associations and unions. The study on the eradication was presented to the governmental councils, who agreed to propose the following measures:

1. To promote the protection and population growth of the natural enemies of snakes.
2. To exploit and burn the afflicted areas.
3. To stimulate the hunt with the introduction of bounties.

Nowhere else in Europe did the bounty hunt on the viper result in a heavy toll as in France. The abundant European asp (*Vipera aspis aspis*) was the most heavily affected. Non-venomous species were also collected by the viper hunters, as people did not want to run a single risk and because the authorities could not tell the difference anyways.

was. Ook vielen er niet-giftige slangen ten prooi aan de adderjagers, men wilde geen risico lopen en de autoriteiten zagen het verschil toch niet.

Henriëtte heeft nooit geweten dat haar overtuigingskracht, en wellicht ook charme, een proces in werking had gesteld dat meer dan honderd jaar na verschijning van het rapport stand zou houden. In eerste instantie louter ter uitroeiing en vanaf 1894 eveneens voor de productie van een antigifserum. Hiervoor werden levende adders opgestuurd naar het Institut Pasteur in Parijs (zie afbeelding 3), die na extractie van hun gif werden geruimd.⁵ Na 12 mei 1979 genoten amfibieën en reptielen in Frankrijk officieel bescherming, al maakte men voor enkele soorten kikkers en twee addersoorten (*Vipera aspis aspis* en *Vipera berus berus*) nog wel een uitzondering (zie Bronckers 2008).

De *Société Impériale Zoologique d'Acclimatation*, opgericht in 1854, heet tegenwoordig de *Société Nationale de Protection de la Nature*.⁶ De premiejacht op de adder van weleer is een hoofdstuk uit hun geschiedenis waar men waarschijnlijk niet met trots op terugblijkt. Een schrale troost wellicht is dat de adderjagers niet verantwoordelijk zijn geweest voor de achteruitgang van de adder in Frankrijk en elders in Europa (o.a. België, Italië en Duitsland waar ook op adders werd gejaagd), daar zijn andere processen debet aan. Een voorbeeld van zo'n proces is terug te vinden in een artikel van Boissinot *et al.* (2015). Het verdwijnen en verstoren van geschikte biotopen zijn de grootste bedreigingen voor de adder in het algemeen.

Dankwoord

Graag wil ik dr. Marcel van der Voort bedanken voor het verbeteren en aanscherpen van de tekst.

- 5 Wat betreft de langdurige werkverschaffing aan adderjagers en de enorme aantallen adders die het leven lieten in het Institut Pasteur hult men zich tegenwoordig in stilzwijgen, zie ook Bronckers (2017).
- 6 Nationale Vereniging voor Bescherming van de Natuur.

Henriëtte never knew that her persuasiveness, and maybe charm, started a process which would hold for more than a hundred years after the publication of the report. At first only for the eradication but after 1894 also for the production of antivenom. For this purpose, living vipers were sent to the Parisian Institut Pasteur (Figure 3), which were killed after the extraction of their venom.⁵ Amphibians and reptiles were officially protected in France after the 12th of May 1979, although exceptions were made for some frog species and two viper species (*Vipera aspis aspis* and *Vipera berus berus*) (Bronckers 2008).

The *Société Impériale Zoologique d'Acclimatation* which was founded in 1854 now goes by the name of the *Société Nationale de Protection de la Nature*.⁶ The bounty hunt on the viper of the past is a part of their history on which they probably do not reflect with pride. It may give little comfort to know that the viper hunters were not responsible for the decline of the viper in France and elsewhere in Europe (e.g. Belgium, Italy and Germany where the viper was also hunted), which was caused by other processes. An example of such a process can be found in Boissinot *et al.* (2015). The disappearance and disruption of suitable biotopes is the greatest threat to the viper in general.

Acknowledgements

I would like to thank Dr. Marcel van der Voort for the improving and refining of the text.

- 5 The Institut Pasteur nowadays pertains an aura of silence regarding the long-term employment of viper hunters and the enormous amounts of vipers that were killed, see also Bronckers (2017).
- 6 National Association for the Protection of Nature.

Afbeelding 3: Prentbriefkaart waarop het Institut Pasteur in Parijs staat afgebeeld omstreeks 1900-1910
 Figure 3: Postcard that shows the Parisian Institut Pasteur around 1900-1910 (Coll. R.J.C Bronckers).

Literatuur - Literature

- Boissinot, A., Guiller, G., Legentilhomme, J., Grillet, P. & Lourdais, O., 'Déclin alarmant des reptiles dans les bocages de l'Ouest de la France'. *Le Courrier de la Nature* 289 (3), 2015, 35-41.
- Bronckers, R. (2008), 'De premiejacht op adders in Frankrijk'. *Litteratura Serpentina* 28 (4), 2008, 189-209.
- Bronckers, R. (2016), 'De adderjacht op het eiland Martinique'. *Litteratura Serpentina* 36 (4), 177-186.
- Bronckers, R. (2017), 'Deze opa is bezeten van reptielen'. *Litteratura Serpentina* 37 (1) 2017, 18-26.
- Phisalix, M., *Vipères de France*. 1940.

English translation: Jan-Willem Wolters.